

PALEO- AKTUEEL

ARCHEOLOGIE IN 1997

9

RUG

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1998, Groninger Instituut voor Archeologie, Rijksuniversiteit Groningen

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RuG

Omslag: golvend dekzand in de Wildervanksterdallen (pp. 23-26)

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden overgenomen

mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn voorzien

Inlichtingen: Groninger Instituut voor Archeologie, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0945-8

PALEO-AKTUEEL

9

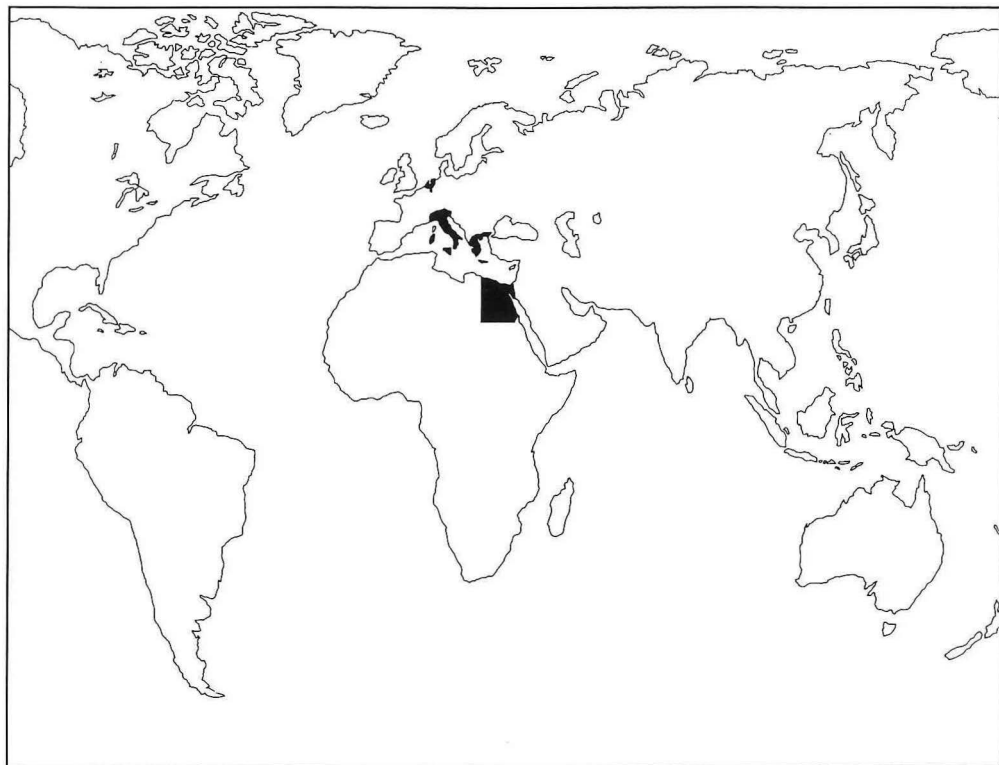
redactie

Mette Bierma
Jurjen M. Bos
Otto H. Harsema

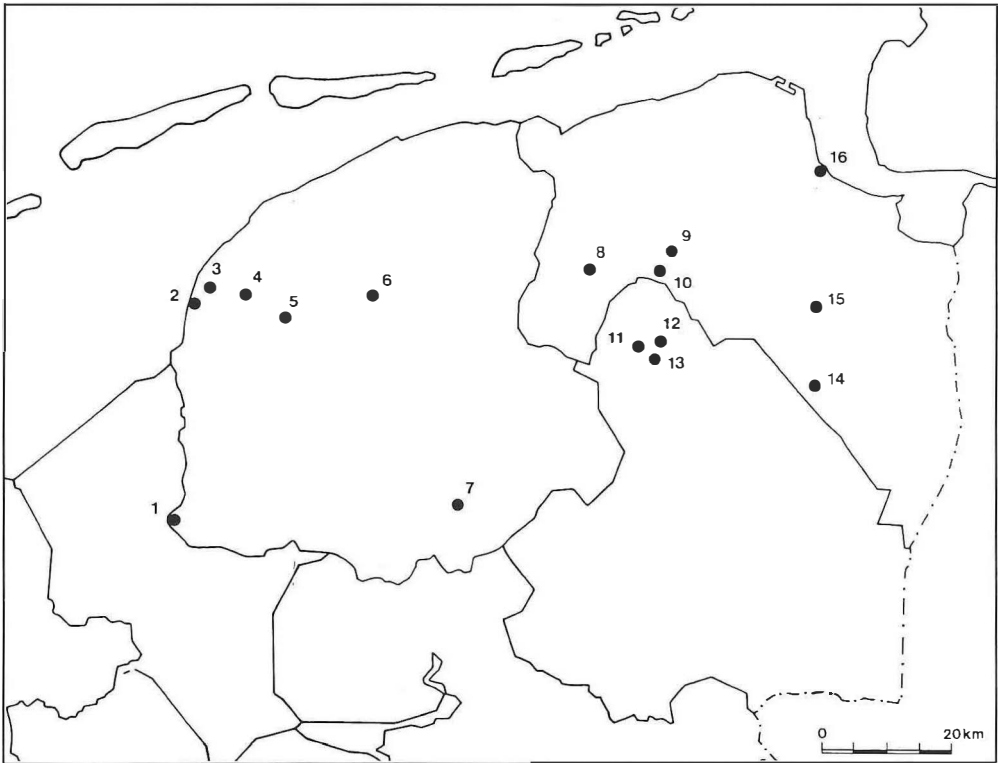
Vakgroep Archeologie

Groningen, 1998

In deze aflevering: Egypte, Griekenland, Italië, Nederland.

In deze aflevering uit Noord-Nederland: 1. Stavoren; 2. Harlingen; 3. Wijnaldum; 4. Franeker; 5. Winsum; 6. Zuidertrimdeel; 7. Oldeholtwolde; 8. Oldekerk; 9. Selwerd; 10. Liewerderwolde; 11. Lieveren; 12. Winde; 13. Hooge Veld; 14. Wildevanksterdallen; 15. Zuidbroek; 16. Delfzijl.

INHOUD

L. JOHANSEN & D. STAPERT	
Een gezin met drie vuursteenbewerkers: de <i>refitting</i> -analyse van Oldeholtwolde (Fr.)	9
O. DE GRAAF, L. JOHANSEN & D. STAPERT	
Drie jongpaleolithische vindplaatsen in noordelijk Drenthe	14
M.J.L.Th. NIEKUS, D. STAPERT & L. JOHANSEN	
Een <i>Federmesser</i> -vindplaats bij Doetinchem (Gld.), met vijf <i>retouches</i> rond een haard	18
M.J.L.Th. NIEKUS & H.A. GROENENDIJK	
Mesolithisch onderzoek in de Wildervanksterdallen (Gr.)	23
J.T. ZEILER	
Kleine knagers in het neolithicum. Resten van woelmuizen als informatiebron bij landschapsreconstructies	27
M. KLEIBRINK & M. SANGINETO	
De franjestijl & Co. Over mat-beschilderd aardewerk uit de altaaras op de ‘Timpone della Motta’, Francavilla Marittima	30
M.J. HAAGSMA	
Baubo in de put. Resultaten van de opgravingen in Huis 9 in Halos, 1997	36
H.R. REINDERS & A.H. KLOOSTERMAN	
Hellenistische muntvondsten uit Nieuw Halos	40
P.A.J. ATTEMA	
Romeinse kolonisatie ten zuiden van Rome (4), veldverkenningen in het hoogland van de Romeinse kolonie <i>Setia</i> (Centraal-Italië)	46
R. CAPPERS	
Perziken en pepers in de woestijn: voedsel en handel in Romeins Berenike	51
T. LOOIJENGA	
De naam van de Bataafse god Hercules Magusanus	56
A.M. BAKKER	
Een smid in het kamp: Romeinse ijzeren wapens van het Kops Plateau te Nijmegen (Gld.)	60
J.M. BOS, M.J.L.Th. NIEKUS, J. SCHEFFER & T.B. VOLKERS	
Opgraving Winsum-Bruggeburen: Romeinen in Friesland!	65
J. BAZELMANS	
De Friezenaam en het laatromeinse bewoningshiaat in het noordelijk kustgebied	70

M. HUISMAN	
Over oude en nieuwe Friezen, vanuit het perspectief van de metaalvondsten op de terp Tjitsma, Wijnaldum (Fr.)	74
W. PRUMMEL	
Dieren als grafgiften op vroegmiddeleeuwse brandstapels in de terpen	77
H. HALICI	
Gebruiksvoorwerpen van been en gewei uit de terp Tjitsma, Wijnaldum (Fr.)	81
H.A. GROENENDIJK & G.J. DE LANGEN	
Gods hof als bewaarplaats. Vooronderzoek naar de middeleeuwse kerk van Oldekerk, gem. Grootegast (Gr.)	84
H.A. GROENENDIJK & J. MOLEMA	
Een middeleeuws steenhuis op het bedrijventerrein 'De Gouden Driehoek' te Zuidbroek (Gr.)	88
M.J.L.Th. NIEKUS, C. TULP, J.M. BOS & J.H. ZWIER	
Een terpje in Harlingen, gemeente Harlingen (Fr.)	94
F.E. VREDE	
Archeobotanisch onderzoek in Lieuwerderwolde (Gr.)	96
A. JAGER	
Een aanzet tot een archeologische inventarisatie van het Zuidertrimdeel (Fr.)	100
A. UFKES	
Evaluatie van een monument, kloosterterrein Selwerd (Gr.)	103
J.L. VAN BEEK & A. UFKES	
Fysisch-antropologische studie van 'Charlie', het skelet van Selwerd (Gr.)	107
A. JAGER	
Van schuur tot stadshuis: onderzoek aan pand Zilverstraat 10 te Franeker (Fr.)	111
A. UFKES	
Een nieuw licht op de reconstructie van het blokhuis van Stavoren, gemeente Nijefurd (Fr.)	114
P.B. KOOI	
Stichtelijke beelden	118
S. BOTTEMA	
Over het gedrag van lokganzen	122

HELLENISTISCHE MUNTUVONDSTEN UIT NIEUW HALOS

Reinder Reinders en Astrid Kloosterman

Inleiding

In de periode 1978-1993 zijn in de stad Nieuw Halos zes woonhuizen opgegraven. Hierbij werd duidelijk dat de hele stad waarschijnlijk door een aardbeving is verwoest. Na de verwoesting is de stad niet herbouwd en binnen de ommuring heeft men naderhand niet meer gewoond. In 1995 en 1997 is onderzoek verricht naar de zuidoostpoort van de stad (Dijkstra et al., 1996). Bij het onderzoek bleek dat men na de verwoesting van de poort op en rond de resten van de poort heeft gewoond. Tijdens de opgraving van de poort zijn tot nu toe 77 munten gevonden. In dit voorlopige artikel zullen we nagaan welke datering de munten voor de bewoningsfase van de poort geven. Ook zullen we deze groep munten vergelijken met de munten uit de huizen. Voor de beschrijving van een *traveller's hoard* die een indicatie geeft voor de bouwdatum van de poort en de naam van de stichter van Nieuw Halos wordt verwezen naar een artikel in *Paleo-aktueel* 7 (Bakker & Reinders, 1996).

De verwoesting van Nieuw Halos

Bij de opgravingen van de zes huizen in Nieuw Halos is telkens gebleken dat slechts één bewoningslaag aanwezig was met veel aardewerk, dat weliswaar was gebroken, maar dat vaak nog compleet ter plekke lag. Hellenistisch aardewerk laat zich in tegenstelling tot het aardewerk uit de 5e en 4e eeuw v.Chr. niet gemakkelijk dateren. Voor de datering zijn we dan ook aangewezzen op de munten. In de huizen zijn in totaal 150 munten gevonden. Uit de samenstelling van deze groep munten is af te leiden dat de stad Nieuw Halos voornamelijk contacten had met de naburige steden Peuma en Larisa Kremaste, met Lokris en met de steden Chalkis en Histiaia op het eiland Euboia. De munten van Halos, Thebai, Peuma, en Larisa Kremaste - alle steden in het district Achaia Phthiotis - dragen het mono-

gram XA, dat waarschijnlijk het teken van een muntmeester is. Het is verbazingwekkend dat deze betrekkelijk kleine steden in de eerste helft van de 3e eeuw v.Chr. bronzen munten sloegen. De legenden die staan afgebeeld op de munten van Halos (Phryxos op een ram), Thebai (Protesilaos die aan wal springt) en Larisa Kremaste (Thetis die Achilles zijn schild brengt) laten zien dat de munten van deze steden verwijzen naar een oorsprong in een ver verleden. Het is niet uitgesloten dat men de hoge kosten van het aanmaken van deze bronzen munten kon opbrengen dankzij rijke koperertsvoorkomens bij de stad Larisa Kremaste.

Uit de samenstelling van de groep munten uit de huizen (tabel 1) blijkt verder dat de bewoners van Nieuw Halos nauwelijks contacten hadden met de steden van de machtige kerngebieden van Thessalië: Pelasgiotis, Thessaliois, Hestiaois en Phthia. Het aantal munten van steden in die districten, zoals Larisa, Triikka, Skotoussa, Orthe en Gyrtou is uiterst bescheiden. In vergelijking met een stad als Demetrias is ook het aantal munten van de Macedonische koningen gering. Een grote stad als Demetrias was voor zijn behoefte aan kleine bronzen munten geheel afhankelijk van Larisa in Pelasgiotis en de emissies van de Macedonische koningen. In het algemeen was Demetrias sterk op het noorden gericht, terwijl Halos contacten onderhield met gebieden en steden ten zuiden van de stad.

Voor de datering van de bewoning en de verwoesting van Nieuw Halos vormen de munten een goede basis. Drie aspecten zijn daarbij van belang: a) het voorkomen van munten van koning Ptolemaios II van Egypte, b) het voorkomen van slechts twee munten van Antigonos II Gonatas en c) het ontbreken van munten van de omvangrijke emissies van de Aetolische Bond en de latere emissies van Antigonos II Gonatas.

Op de munten van Ptolemaios II van het Zeus/Adelaar-type is op de keerzijde een adelaar op een bliksemschicht afgebeeld. Dergelijke munten zijn gevonden in legerkampen van Ptole-

Tabel 1. Overzicht van de Hellenistische munten die in Halos zijn gevonden bij de opgraving van zes huizen en de zuidoostpoort.

			huizen	poort
MAKEDONIA				
Alexandros III (336-332 v. Chr.)		AR Herakles/Zeus op troon	-	2
		AE Herakles/Boog en knots	-	1
Kassandros (316-197 v. Chr.)		AE Herakles/Ruiter	10	6
		AE Herakles/Zittende leeuw	1	-
Demetrios I (294-288 v. Chr.)		AE Schild met monogram/Helm	6	-
		AE Demetrios/Boeg schip	2	-
Antigonos II (277-239 v. Chr.)		AE Schild met monogram/Helm	2	-
		AE Athena/Pan	-	25
Onbekend (monogram niet leesbaar)		AE Schild/Helm	-	3
AIGYPTOS				
Ptolemaios II (285-246 v. Chr.)		AE Zeus/Adelaar (klein)	1	1
		AE Zeus/Adelaar (groot)	13	10
EPEIROS				
Pyrrhos (295-272 v. Chr.)		AE Schild met monogram/Helm	2	-
MAKEDONIA				
	Orthagoreia	AE Apollo/Helm	1	-
KORKYRA				
	Korkyra	AE Amfoor/Druiventros	1	-
PERRHAIBIA				
	Orthe	AE Paard/Rots	1	-
PELASGIOTIS				
	Gyrton	AE Zeus/Paard	1	-
	Larisa	AE Nymf/Ruiter	3	-
		AE Nymf/Grazend paard	-	1
	Skotoussa	AE Athena/Stijgerend paard	4	-
HESTIAIOTIS				
	Trikka	AE Nymf/Asklepios met slang	1	-
PHTHIOTIS				
	Thebai	AE Demeter/Protesilaos	1	-
	Peuma	AE Nymf/XA	2	-
		AE Mannenhoofd/XA	5	-
	Halos	AE Zeus/Phryxos, serie 6	2	-
		AE Zeus/Phryxos, serie 7	20	1
		AE Zeus/Phryxos, serie 8-20	5	3
	Ekkara	AE Zeus/Artemis	3	-
	Larisa	AE Mannenhoofd/Thetis	3	2
		AE Nymf/Harpa	8	2
MALIS				
	Lamia	AE Nymf/Philoktetes	4	-
LOKRIS				
	Lokris	AR Demeter/Ajax	3	1
		AE Athena/Druiventros	7	1
EUBOIA				
	Chalkis	AE Vrouwenhoofd/Adelaar	14	-
	Histiaia	AE Maenade/Lopende stier	5	-
		AE Maenade/Vorstuk stier	5	-
		AE Herakles/Kop stier	-	1
		AE Maenade/Stier en druivenstruik	-	1
	Bond	AE Stier/Druiventros	1	-
PHOKIS				
	Phokis	AE Athena/Φ	1	-
BOEOTIA				
	Thebai	AR Schild/Kantharos	2	-
	Thespiei	AR Schild/Aphrodite	1	-
	Federatie	AE Schild/Drietand	2	-
KORINTHIA				
	Korinthos	AR Pegasus/Nymf	1	-
SYKIONIA				
	Sykion	AE Vliegende duif/Olijftak	1	-
Onleesbaar			5	14

maios II in Attika. Deze legerkampen worden in verband gebracht met de Chremonidische Oorlog die duurde van 268/7 tot 262/1 v.Chr. Dit sluit goed aan bij een datering van 265/4 v.Chr voor de verwoesting van Nieuw Halos. Deze datering wordt ondersteund door het ontbreken van exemplaren van de omvangrijke series van bronzen munten van Ptolemaios II die vanaf 261/0 v.Chr. in omloop kwamen (Mørkholm, 1991: p. 101).

Ook zijn geen exemplaren gevonden van de omvangrijke emissies van bronzen munten van het Athena/Herakles-type die door de Aetolische Bond zijn geslagen. Verder ontbreken de bronzen munten van de emissies van Antigonos II Gonatas die rond het midden van de 3e eeuw v.Chr. in omloop waren.

De bewoning van de zuidoostpoort

Hoewel bij de opmeting van de zuidoostpoort in 1982 al was geconstateerd dat de doorgang van de poort was geblokkeerd, was het een grote verrassing toen bij de opgraving in 1995 bleek dat men na de verwoesting van Nieuw Halos in, op en rond de poort had gewoond. Deze waarneming werd tijdens de voortzetting van de opgraving in 1997 bevestigd. De opgraving vond plaats van 22 mei t/m 1 augustus. Zeventien archeologen en studenten uit Groningen, Engeland, Denemarken, Noorwegen en Canada hebben in deze twee maanden in een aantal opgravingsputten rond en in de poort gewerkt. Een Griekse ploeg, bestaande uit twee archeologen, vier technici en een studente, nam een grote put aan de westzijde van de poort voor zijn rekening.¹

Aan de noordzijde bleek de doorgang tussen twee dwarsmuren geblokkeerd te zijn met grote goed gestapelde porosblokken. Alleen een smalle deuropening was opengelaten, die toegang gaf tot de ruimte tussen vier dwarsmuren, waar oorspronkelijk de poortdeuren waren gesitueerd met mogelijk wachtruimtes aan weerszijden. Hier was echter bitter weinig van over gebleven. Vanaf de smalle deuropening liep een plaveisel langzaam op naar een waterput die tot een diepte van 10 m in de pleistocene bodem was ingegraven. De bovenkant van de put werd gevormd door een pythos. De put was precies ingegraven op de plaats waar oorspronkelijk de westelijke poortdeur moet hebben gedraaid; daarvan is der-

halve niets bewaard gebleven. Aan de westzijde van het plaveisel was een ruimte die door een muur met deuropening was afgescheiden. Aan de oostzijde liep een trap vanaf de put tot aan de bovenkant van de twee oostelijke dwarsmuren. Kennelijk heeft men zowel in als op de oorspronkelijke wachtruimte gewoond.

Aan de zuidzijde van de poort heeft men tegen de twee torens voorraadkamers gebouwd, waarin een groot aantal grote pithoi en amforen zijn gevonden. Vermoedelijk zijn ook op andere plaatsen rond de poort voorraadkamers geweest. In alle opgravingsputten waren duidelijke bewonings- en afbraaklagen te onderscheiden. Kennelijk heeft men voor de bouwsels uit de tijd na de verwoesting porosblokken gebruikt als basis voor de muren en *mudbrick* voor de opbouw. De verwoestingslagen bestonden uit grote hoeveelheden verspoeld *mudbrick* materiaal.

Ondanks de overbouw van het poortcomplex en de aandacht die daarom moet worden besteed aan de latere bouwsels is bij het onderzoek in 1997 toch nog een detail van het oorspronkelijke poortgebouw aan het licht gekomen. Bij het vervaardigen van een reconstructietekening van de zuidoostpoort was ervan uitgegaan dat aan de westzijde een trap moet zijn geweest om op de weergang van het poortcomplex te kunnen komen. Dit kon worden afgeleid uit een verspringing aan de buitenzijde van de westmuur. Bij de opgraving in 1997 kwamen inderdaad treden van een trap aan het licht die een bevestiging waren voor de reconstructietekening.

De bewoning van het poortcomplex, na de verwoesting, kan worden gedateerd aan de hand van munten. Tijdens de campagnes in 1995 en 1997 zijn in totaal 77 munten gevonden: naast een Romeinse en een Byzantijnse munt, dateerden 61 munten uit Hellenistische tijd; 14 waren onleesbaar. Hoewel het aantal kleiner is dan dat van de munten uit de huizen zijn bij een vergelijking van beide groepen frappante verschillen te zien. In de eerste plaats geven de munten een indicatie over de periode van bewoning van het poortcomplex, maar ze laten ook een geheel andere muntcirculatie zien (tabel 1).

Muntvondsten uit de zuidoostpoort

De munten uit de onderste lagen dateren uit de periode dat de poort nog in gebruik was. Het

Tabel 2. Bronzen munten van de Antigoniden. A = gevonden in de huizen; B = gevonden in de poort; C = niet gevonden.

ANTIGONOS I MONOPHTHALMOS (306-301 v.Chr.)
- geen bronzen munten
DEMETRIOS I POLIORKETES (306-283 v.Chr.)
- Demetrios met Korinthische helm/Boeg van een schip, BA [A]
- Macedonisch schild, monogram ΔΗΜΗΤΡΗ/Macedonische helm, BA ΣΙ: volgens Morkholm geslagen door Demetrios II [A]
- Poseidon/Athena Promachos, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ [C]
- Poseidon/Boeg van een schip, BA [C]
ANTIGONOS II GONATAS (277-239 v.Chr.)
- Macedonisch schild, ANTI/Macedonische helm; volgens sommige auteurs geslagen door Antigonos III [A]
- Athena met Korinthische helm/Pan met tropaion, ANTI [B]
- Herakles/Ruiter, ANTI; volgens sommige auteurs geslagen door Antigonos III [C]
DEMETRIOS II (239-229 v.Chr.)
- Macedonisch schild, ΔΗΜΗΤΡΗ/Macedonische helm; volgens sommige auteurs geslagen door Demetrios I [zie bij Demetrios I]
ANTIGONOS III DOSON (229-221 v.Chr.)
- Herakles/Ruiter, ANTI; volgens sommige auteurs geslagen door Antigonos II [zie bij Antigonos II]
- Macedonisch schild, ANTI/Macedonische helm; volgens sommige auteurs geslagen door Antigonos II Gonatas [zie bij Antigonos II]
PHILIPPOS V (229-179 v.Chr.)
- Herakles/Ruiter, ΦΙ BA [C]
- Zestien andere series bronzen munten [C]
PERSEUS (179-168 v.Chr.)
- Perseus met helm/Adelaar op ploeg of bliksemschicht, BA [C]

gaat om een gering aantal munten, waaronder een munt van het Zeus/Phryxos-type van de stad Halos (Serie 7) die uit het begin van de 3e eeuw v.Chr. dateert. Niet in alle werkputten werd tot nu toe dit niveau bereikt.

Een goede indicatie voor de vroegste bewoning van het poortcomplex zijn enige munten die zijn gevonden in de oostelijke wachtruimte achter de poortdeur. Hier kwamen in de onderste laag munten tevoorschijn van Ptolemaios II, die goed vergelijkbaar zijn met de bronzen munten van het Zeus/Adelaar-type van Ptolemaios II die in de huizen zijn gevonden. Op een iets hoger niveau zijn munten van Ptolemaios II aange troffen, tezamen met munten van het Athena/Pan-type die door Antigonos II Gonatas zijn geslagen. Onder de munten van dit type is een aantal exemplaren dat in voortreffelijke staat

verkeerde en nauwelijks in omloop is geweest.

Ook in de bewoningslagen van de andere werkputten is een groot aantal munten van het Athena/Pan-type gevonden, in totaal 25 (tabel 1). Helaas is de datering van de Athena/Panmunten onduidelijk. Wel is men het er in het algemeen over eens dat deze munten zijn geslagen door Antigonos II en niet door Antigonos III (tabel 2). Het zijn omvangrijke emissies die circuleerden in het gebied dat onder Macedonische invloed stond. Ook na het overlijden van Antigonos II in 239 v.Chr. bleven deze munten in circulatie. Bij de opgravingen in Demetrias zijn grote aantallen Athena/Panmunten gevonden, waarvan zeer vele versleten exemplaren die reeds lang in omloop waren. Niet minder dan 30% van deze munten had bovendien een klop; deze munten zijn voornamelijk in 2e-eeuwse la-

gen aangetroffen (Furtwängler, 1990: p. 138).

Onder de 25 Athena/Pan-munten uit de zuidoostpoort is er niet een met een klop. Bovendien zijn de meeste in goede tot voortreffelijke staat. Het samen voorkomen met meestal versleten munten van het Zeus/Adelaar-type van Ptolemaios II kan een aanwijzing zijn dat deze Athena/Pan-munten dateren uit het midden van de regeerperiode van Antigonos II Gonatas, de periode tussen 260 en 250 v.Chr. Dit betekent dat men vlak na de verwoesting van de stad in het poortcomplex is gaan wonen. Voorlopig gaan we er vanuit dat de bewoning op de poort slechts van korte duur is geweest. Een datering 260-250/40 v.Chr. lijkt het meest aannemelijk.

Muntcirculatie in het gebied van Halos

De muntvondsten van de zuidoostpoort zijn uiteraard niet alleen van belang voor een datering van de bewoning van de poort, maar ze leveren ook gegevens over de vraag welke munten na de verwoesting van de stad nog in het gebied circuleerden. Hoewel het aantal munten uit de opgraving van de zuidoostpoort geringer is dan dat uit de opgravingen van de huizen levert een vergelijking van de herkomst van de munten een aantal frappante verschillen (tabel 1).

In de eerste plaats is duidelijk dat de muntslag van de steden van Achaia Phthiotis tot een einde is gekomen. Mogelijk was dit al in een eerdere fase het geval, rond 280-70 v.Chr.? Slechts enkele munten van Halos en Larisa Kremaste zijn in de poort tevoorschijn gekomen, waaronder drie munten van het Zeus/Phryxos-type; exemplaren van de series 8-20. In de huizen zijn ook enkele munten van de series 8-20 gevonden die vooral bekend zijn uit openbare verzamelingen. Zij zijn van beduidend mindere kwaliteit dan munten van de series 6 en 7.

Een ander frappant verschil is de sterke teruggang van het aantal munten van Lokris en van de steden op Euboia. Uiteraard is het goed te begrijpen dat na de verwoesting van de stad de overgebleven bewoners verspreid in het gebied hebben geleefd en niet zoals in de periode daarvoor contacten onderhielden met andere steden in Achaia Phthiotis of op Euboia. Ook het aantal steden waarvan munten zijn teruggevonden is veel geringer dan bij de huizen.

Zoals te verwachten was is het aantal munten

van Macedonische koningen sterk toegenomen. Daaronder bevinden zich twee fraaie tetradrachmen van Alexandros III die laten zien dat de bewoners van het poortcomplex een zekere welstand genoten. In de huizen zijn geen tetradrachmen aangetroffen. Van de munten van Kassandros is bekend dat zij lange tijd in omloop zijn geweest. In de 2e eeuw v. Chr. werden ze nog wel als grafgift meegegeven. In het voorgaande is al aandacht besteed aan de Athena/Pan-munten van Antigonos II Gonatas. Zij vormen veruit de grootste groep en zijn van uitstekende kwaliteit. Het is niet verwonderlijk dat de bewoners van het gebied van Halos rond het midden van de 3e eeuw v.Chr. voor hun behoefte aan bronzen kleingeld gebruik maakten van de nieuwe Athena/Pan-emissies van Antigonos II, naaste de oude en weliswaar versleten, maar grote bronzen munten van Ptolemaios II.

Conclusie

De muntvondsten uit de huizen en de zuidoostpoort van Halos bieden niet alleen mogelijkheden tot datering van de bewoning, maar geven ook inzicht in de muntcirculatie in de eerste helft van de 3e eeuw v.Chr. Over de muntslag van de Antigoniden bestaat nog veel onduidelijkheid. Een overzichtswerk ontbreekt. Dankzij de opgravingen in Halos is het in ieder geval mogelijk om de Schild/Helm-munten met de monogrammen ΔΗΜΗΤΡΗ en ΑΝΤΙ toe te wijzen aan Demetrios I en Antigonos II. Ook is duidelijk dat de Athena/Pan-series van Antigonos II Gonatas voorafgaan aan de Herakles/Ruiter-series, maar voor een nadere chronologische verfijning is het nodig de samenstelling van muntvondsten van verschillende opgravingen met elkaar te vergelijken, en per laag de stempels van de Athena/Pan-series te ontrafelen en te bekijken met welke andere munten ze voorkomen. Een heidens karwei.

Summary

The investigation of the Southeast Gate of Hellenistic Halos (Thessaly, Greece) was continued in 1997. In the period from 22 May until 1 August a group of 22 archaeologists, students and technicians from the Netherlands, Greece

and other countries excavated the destruction and habitation layers on and around the gate. After the excavation campaigns of 1995 and 1997 it is clear that the remains of the gate complex were inhabited after the town and the gate were destroyed by an earthquake in 265 BC. Coin finds indicate that the occupants of the gate complex relied on the bronze emissions of the Macedonian kings: no fewer than 25 out of 77 coins were of the Athena/Pan type, struck by Antigonos II Gonatas. In the previous period, before the destruction of the town, the citizens of Halos struck their own coins and maintained contacts with neighbouring cities and the cities on the island of Euboia. For the time being, we assume that the gate complex was inhabited during the period 265-245 BC, because coins of Antigonos II Gonatas of the Heracles/Horseman type and worn and countermarked specimens of the Athena/Pan type were not found.

Noot

1. Aan de campagne in 1997 is deelgenomen door: E. Akkerman, O. Berg (Noorwegen), C. Clay (Engeland), Y. Dijkstra, S. Hayward (Engeland, K. Henderson (Canada), M. Huisman, A. Kloosterman, C. Kruidhof, B. Loven (Denemarken), Z. Malakasioti, M. Mamaloudi, S. Mitchell (Engeland), W. de Neef, R. Reinders, V. Rondiri, E. Schrijer, F. Veenman, S. Whatley (Engeland) en M. Wiggers.

Literatuur

- Bakker, A. & R. Reinders, 1996. Tetradrachmen en tetrobolen, een muntvondst in Nieuw Halos. *Paleo-aktueel* 7, pp. 66-69.
- Dijkstra, Y., R. Reinders & S.J. Tuinstra, 1996. De zuidoostpoort van Hellenistisch Halos. *Paleo-aktueel* 7, pp. 62-65.
- Furtwängler, A.E., 1990. *Demetrias, eine Makedonische Gründung im Netz hellenistischer Handels- und Geldpolitik*. Habilitationsschrift, Saarbrücken.
- Mørkholm, O., 1991. *Early Hellenistic coinage, from the accession of Alexander to the peace of Apamea (336-188 B.C.)*. Cambridge.